

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬੀ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ ਯ ਬਹੁ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ

ਰਿਤੇਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ

ਰਿਸਰਚ ਸਕੋਲਰ,

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ,

ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ।

Email-id: attri90@gmail.com

ਅਬਸਟ੍ਰੈਕਟ : ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜੀਵਨ ਸੰਦਰਭ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਨੁਕਤਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੁਦਾਇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਦੇ ਸੰਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੌਰ ਦੇ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧਾਂ, ਪਰਸਪਰਕ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਅੰਤਰਸੰਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਣਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਥਾ ਜਗਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਚੰਭਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਝਟਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਦ੍ਰੇਚਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਦੇ ਪਾਤਰ ਭੂਤਕਾਲ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦੇ ਹੋਏ , ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਕਰਦੇ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ।

ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ : ਬਹੁ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਵਿਭਿੰਨਤਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ, ਸਰਲਤਾ, ਅਹਿਮੀਅਤ, ਪਰਵਾਸੀ, ਸਮਾਨਤਾ।

ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਬਹੁਲਤਾ ਨਾਲ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਜਾਂ ਬਹੁਲਤਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਿਭਿੰਨ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਕ ਸਾਥ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹਿ- ਹੋਂਦ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। Bhikhu Parekh ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ Multiculturalism Rethinking ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਸਰਲਤਾ ਸਹਿਤ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਬਹੁਲਤਾ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਤਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਵਿਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕਿਸੇ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵਲੀਨਤਾ ਦੇ ਆਪਣੀ ਅਲੱਗ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਹਿ-ਅਸਿਸਤਵ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਪ- ਸਭਿਆਚਾਰ ਕਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਪ-ਸਭਿਆਚਾਰ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੋਕ ਅਨੁਸਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਇਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਤੱਥ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਸਮੂਹਿਕ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।¹

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਨਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਦਿਲਾਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਾਂ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦਾ ਹੈ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਾਰੇ ਸੁਖਿੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ, “ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ”।² ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਕਠੋਰ ਵਸਤੂ ਪਰਿਪੇਖ ਆਰਥਿਕ ਸਮਿੱਧੀ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੰਘਰਸ਼, ਉਤਪੰਨ ਤਣਾਉ, ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ, ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਸਲੇ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸੰਦਰਭਾਂ ਤੇ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਨੇ ਕਲਮ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦਾ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪੈਟਰਨ ਕੈਨੇਡਾ ਵਸਦੇ ਸਾਊਥ ਏਸ਼ੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰੀਤ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਸਲੇ, ਨਾ-ਬਰਾਬਰਤਾ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾਣਾ ਦੇਗਲਾਪਨ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਮੀਕਰਨ, ਆਰਥਿਕ ਸੁਆਰਥ ਬਨਾਮ ਭਾਵੁਕ ਅਤ੍ਰਿਪਤੀਆਂ, ਨਵੇਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਜੀਣ-ਥੀਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼, ਪਰਵਾਸ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਆਯੋਗ ਢੰਗ ਵਿਚ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਵੇਦਨਾ ਵਰਗੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਫੋਕਸ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਧੇੜ-ਬੁਨ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਬੀ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ (2006), ਬਾਰਾਂ ਬੂਰੇ (2013), ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਜਮ (2017) ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਗਲਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੀ ਇਕ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਟੈਕਸੀਨਾਮਾ (2011) ਵੀ ਛਪੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਵਿਚ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਗੁੰਠੂ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸੁਹਜ ਸੁਆਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਸਮਾਜ ਸੰਦੇਸ਼ ਵੀ ਲੁਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਰਮ-ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਗਰਭੂਮੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਛੱਪੜ’ (ਬਾਰਾਂ ਬੂਰੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ) ਵਿਚ ਸੇਖਾ ਜਾਤੀਵਾਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ‘ਜ਼ੈਲਦਾਰ’ ਦੇ ਮਨੋਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਵਾਂਗੂ ਜੀਪ ਉੱਤੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਲਿਖਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸ਼ਬਦ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਸਟੇਟਸ ਸਿੰਬਲ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਣਖ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਇਹ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਤੇ ਅਣਖ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੇ ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਖਦਾ ਹੈ,

“ਯੂ ਡੋਟ ਹੈਵ ਟੂ ਵੇਟਸ ਮਨੀ ਆਨ ਦੈਟ” ਤੂੰ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਲੋਰ ਵਿਚ ਆਖਿਆ, “ਡੋਟ ਵਰੀ ਅਬਾਊਟ ਮਨੀ। ਆਪਾਂ ਵਧੀਆ ਜੀਪ ਲਵਾਂਗੇ ਨਾਲੇ ਪਿੱਛੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਲਿਖਵਾਵਾਂਗੇ”।³

“ ਆਈ ਡੋਟ ਲਾਈਕ ਬੰਪਰ ਸਟਿੱਕਰਸ”, ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਤੂੰ ਝੱਟ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਬੰਪਰ ਸਟਿੱਕਰ ਨੀ। ਯੂਅਰ ਗ੍ਰੇਟ ਗਰੈਂਡਫਾਦਰ ਵਾਜ਼ ਏ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਤੈਨੂੰ ਮਾਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੈ”।⁴

‘ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ’ ਕਹਾਣੀ ਦੇਗਲੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਝੰਡਾ ਬਰਦਾਰਾਂ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇਪਣ ਦੇ ਢੰਗ ’ਤੇ ਕਟਾਕਸ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਰਖਵਾਲੇ ਸਾਡੀ ‘ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਣ’ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਕਿੱਥੇ ਗੁਆਚ ਗਈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ’ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਲਾਂ ਹੇਠ ਖੁਰ ਰਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਗਿਰਫਤ ਵਿਚ ਸੱਤਹੀਣ, ਕੀਮਤਾਂ ਹੀਣ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਪਸਾਰ ਵਿਚ ਸੁੱਕ ਕੇ ਪਿੰਜਰ ਬਣੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਰੋਈਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਖਿੰਦਰ ਇਸ ਨਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰੇ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ:

“ ਟੀਨੇਜ਼ਰਜ਼ ਵਿਚ ਵੱਧ ਰਹੀ ਡਰੱਗਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਸੋਸ਼ਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਬਲਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ, ਮਹਿਜ਼, ਕੁੱਝ ਕੁ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਡਰੱਗਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਵੀ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੱਖਾ ਨੇ ਟੀਨੇਜ਼ਰਜ਼ ਵਿਚ ਵੱਧ ਰਹੀ ਡਰੱਗਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵੱਖਰੇ ਅੰਦਾਜ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ”।⁵

‘ਦੇ ਰੰਗੀ’ ਅਤੇ ‘ਗੁਆਂਢ ਮੱਥਾ’ (ਬੀ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੇਖਾ ਨੇ ਨਵੇਂ ਸਮਕਾਲੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਸਲਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੋ ਰੰਗ ਜਾਂ ਨਸਲ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਕ ਦੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਾਤਲ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਾਤਲ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ‘ਦੇ ਰੰਗੀ’ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ‘ਭਈਆਕਰਣ’ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਸੇਖਾ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ, ਅਚਨਚੇਤ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਈਆ ਨਾਲ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ- ਜਾਂਚ ਨਾਲ ਉਹ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਂਚ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਹੈ, ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਮੂਲ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਸੇਖਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ:

“ਪਰ ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ, ਸਾਇਦ 98 ਜਾਂ 99 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਸਾਡੇ ਏਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲੋਕਲ ਟੀਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਮੈਂ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਦਾ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅਚਵੀ ਜਿਹੀ ਲੱਗ ਗਈ। ਉਹ ਆਖ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤ ਹੇੜਾਂ ਹੀ ਹੇੜਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ... ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬੇਚੈਨੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ। ... ਫੇਰ ‘ਦੇ ਰੰਗੀ’ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਠੰਡ ਜਿਹੀ ਪਈ”।⁶

‘ਗੁਆਂਡ-ਮੱਥਾ’ ਕਹਾਣੀ ‘ਨਸਲਵਾਦ’ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਸੂਲਝਾਉ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਨਸਲਵਾਦ ਅਕਸਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦੂਜੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਤੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਇਸ ਚਿਣਗ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਨਵਾਂ ਵਸਿਆ ਜੋੜਾ ਰਾਜਵੀਰ ਤੇ ਸਿੰਮੀ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠਲੇ ਯੂਨਿਟ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਗੋਰੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਤਕਰੇ ਕਾਰਨ ਸਿੰਮੀ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਯੂਨਿਟ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੋਰਾਨ ਹੋਏ ਖੜਕੇ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਮੈਨੇਜਰ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਰਾਜਵੀਰ ਤੇ ਸਿੰਮੀ ਦਾ ਮਤ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਲੇ ਯੂਨਿਟ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਥ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਵੇਰੇ ਅਖਬਾਰ ਸੁੱਟਣ ਜਾਣਾ ਚਾਹੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਨੀਂਦ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

“ਓਹ ! ਅੱਛਾ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਦਰਿਆ ਦਿਲੀ ਹੈ। ਆਓ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਜੂਲੀਅਨ ਨੂੰ ਮਿਲੋ, ਮੇਰਾ ਘਰਵਾਲਾ ਕੀਥ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਅਖਬਾਰ ਸੁੱਟਣ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ”, ਆਖ ਬੈਟੀ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਪੂਰਾ ਖੋਲ ਦਿੱਤਾ।⁷

ਕਹਾਣੀ ‘ਪੰਜ ਡਾਲਰ ਦਾ ਨੋਟ’ ਵੀ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਪਰਵਾਸੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜੈਲਮ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਮਿਲਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਧੀ ਰੁਪਿੰਦਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸੀ ਵਿਚ ਕੀ ਦੇਵੇਗਾ? ਪਤਨੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਕੀ ਪਰਦੇਸ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ, ਪਰ ਰਸਮਾਂ-ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਭੈਣ ਦੇ ਮਿਲਣ ਆਉਣ ਤੇ ਜਦੋਂ ਭਰਾ ਗੁਰਮੇਲ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਦਾ ਅਚੇਤਨ ਕੁਰਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੀ ਪੈਸਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਸਵਾਰਥ ਹੀ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਆਰਥਿਕ ਹੀਣਤਾ ਵੀ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਮ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਮਾਨ ਖੁੱਸ ਜਾਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਗੁਰਮੇਲ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਰਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਲਈ ਝਿੜਕਦਾ ਹੈ:

“ਪੰਜਾਹ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਛੇਆਂ-ਸੱਤਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ‘ਚ ਸਾਰੇ ਖੂਰਗੇ, ਇਹੀ ਬਚਿਐ। ਕਦੇ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਜੇਬ ‘ਚ ਪੰਜਾ-ਸਾਤਾ ਚੰਗਾ ਰਹਿੰਦੇ। ਗੁਰਮੇਲ ਤਾਂ ਪੰਜੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਓਕਣ ਮੰਗੇ ਵੀ ਸੀ ਦਸ-ਵੀਹ ਡਾਲਰ। ਅੱਗੋਂ ਪੁੱਠਾ ਹੀ ਬੋਲਿਆ ਆਖੇ, “ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਬਲਦ ਲੈਣ ਜਾਣੈ। ਰਹੇ ਘਰ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦੈ”।⁸ ਪਰਵਾਸ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ, ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਆਰਥਿਕਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਜੈਮਲ ਧੀ ਕੋਹਤਰੀ ਮੋਨਿਕਾ ਉਸ ਤੋਂ ਆਈਸ ਕਰੀਮ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮੰਗਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਚਨਚੇਤ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ:

“ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਪੀਲਸਨ ਲੱਗੀ ਹੈ? ਜੈਮਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੁੱਖੇ ਬੋਲਾਂ ‘ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਤੀ ਆਖ ਰਹੀ ਹੈ, “ਗੁਰਮੇਲ ਦੇ ਬਾਪੂ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲੱਗ ਗਿਆ ਲੱਗਦੈ”।⁹

ਇਹ ਸੁਆਰਥੀ ਆਰਥਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿੱਘ ਵਿਹੁਣੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਕੋਈ ਤੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੁਖਿੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵੇਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਸੁਆਰਥ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਪੈਟਰਨ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ :

“ਇਹ ਦੇਵੇਂ ਪਰਵਾਸੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹਨ। ਅਨੇਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਲਈ ਸਪਾਂਸਰ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੇਰੀਆਂ/ਦੇਹਤੇ-ਦੇਹਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ। ਪਰ ਇਹ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਏਨੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਹੈ”।¹⁰

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬੜੇ ਕਾਰਗਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੇਖਾ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਕੇਵਲ ਸੂਚਨਾਤਮਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਸਤੂ ਯਦਾਰਥ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਹੁੰਚ ਸਮਾਜਿਕ ਨਾ-ਬਰਾਬਰਤਾ, ਜੈਡਰ ਇਨ ਇਕੁਆਲਟੀ, ਦੇਗਲਾਪਨ, ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ, ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ, ਨਵੇਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਜੀਣ-ਥੀਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ,ਪਰਵਾਸ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਯੋਗ-ਆਯੋਗ ਢੰਗ, ਦੂਜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨਾਲ ਇੰਟਰੈਕਸ਼ਨ, ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਵਾਦ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਸਲੇ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਸਮੀਕਰਨ, ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਾਗੀਰੂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਗੱਠਾ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਚਿੰਤਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਡਾ. ਹਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੋਹਲ, 'ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਅਜੋਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸ', ਸੰਵਾਦ -17, ਜਨਵਰੀ - ਜੂਨ 2023, ਪੰਨਾ 79.
2. ਸੁਖਿੰਦਰ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ (ਭਾਗ -ਦੂਜਾ), ਪੰਨਾ 152.
3. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ, ਬੀ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ, ਪੰਨਾ 8.
4. ਉਹੀ
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 135-136.
6. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 138.

7. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 126.
8. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 130.
9. ਉਗੀ, ਪੰਨਾ 133.
10. ਸੁਖਿੰਦਰ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ (ਭਾਗ-ਦੁਜਾ), ਪੰਨਾ 153.